

ЧИРПАНСКА ПРЕРАБОТКА НА ПАИСИЕВАТА ИСТОРИЯ. МОНАХ ХАРИТОН И НЕГОВИТЕ УЧЕНИЦИ

Даринка Караджова
Югозападен университет, Благоевград

THE CHIRPAN COPY OF PAISII HILENDARSKI'S HISTORY. MONK HARITON AND HIS DISCIPLES

Darinka Karadzova
Neofit Rilski South West University, Blagoevgrad

This paper analyzes the archaeographical and palaeographical aspects of the Chirpan copy of *Slavonic-Bulgarian History* of 1831. This copy contains a revised version of Paisii Hilendarski's *History*. The scholar identifies the parts copied by monk Hariton from the Rila Monastery and the parts copied by his disciples. She characterizes the peculiarities of their handwritings.

Key words: Bulgarian National Revival, Paisii Hilendarski, *Slavonic-Bulgarian History*, palaeography, history of letters

Преписът преработка на Паисиевата история е извършен през 1831 г. в Чирпан от рилския монах таксидиот Харитон и още трима преписвачи. Ръкописът постъпва в Народната библиотека в София при учредяването ѝ през последната четвърт на XIX в. заедно със сбирката на Найдено Геров. По тази причина Чирпанският препис в началото е наричан още Геров препис. По отношение на съдържанието си Чирпанският ръкопис е тясно свързан с Рилската преправка, изготвена през 1825 г. от монах Паисий. Боню Ангелов в изданието си от 1966 г. предполага, че монах Паисий Рилски след преписването на „История славянобългарска“ тръгва да я разнася из страната, като по всяка вероятност най-напред посещава своето родно място Банджилар (дн. Медово, Чирпанско) и някои съседни селища (Ангелов 1966: 75). Близостта на тези селища става причина да се появят още няколко копия: недошлият до нас Змеевски препис на поп Йоаникий Петкович от 1830 г. (Стоянов 1962: 586 – 587) и два преписа на монах Харитон,

направени съответно през 1831 г. в с. Змеево, Старозагорско¹, и няколко месеца по-късно през същата 1831 г. – в Чирпан. Има сведения и за трети, изгубен Харитонов препис от 1832 г., за който не се е знаело къде е преписан. Той е познат от съобщението през 1912 г. на неизвестен анонимен автор (Църковен вестник 1912: 239 – 240). По тези данни ръкописът е включен в публикации на Маньо Стоянов и Боню Ангелов (Стоянов 1962: 578; Ангелов 1966: 62 – 63). Според някои податки обаче в случая вероятно става дума за Първия Змеевски препис на монах Харитон². Чирпанският препис преработка на Паисиевата история се съхранява в Народната библиотека в София със сигн. НБКМ 1114 (Стоянов, Кодов 1964: 450 – 451). Съдържа 79 листа плътна хартия с размери 240 x 200 мм, с воден знак *герб с корона отгоре и контрамарка in* (точката над първата литера е добре запазена). Колите са съставени от 12 листа. Ръкописът има оригинална фолиация, която след л. 68 прекъсва. Подвързията е изработена от картон, обвит в червеникавокафява, скромно орнаментирана кожа. Писмото

¹ Според хипотезата на Боню Ангелов първият препис на монах Харитон от Змеево е направен по Змеевската преправка на поп Йоаникий Петкович и по друг неизвестен извор (Ангелов 1966: 55).

² Повечето данни на анонимния автор за ръкописа съвпадат с текста на Змеевския препис на монах Харитон от 1831 г. На първо място това е датата на завършването – 10 януари, която е същата и в Змеевския препис. Четирите откъснати листа, обявени погрешно като лл. 79 – 82 с текста от главата за св. св. Кирил и Методий и покръстването на българите, също съвпадат с четири откъснати, но частично съхранени днес листа от Змеевския препис на монах Харитон, но с друга фолиация (лл. 69 – 72). В запазените им части дори се вижда текст, от който може да се съди, че става дума именно за същата глава, личи например името на Методий, думи като „крещени“, „латин...“ и пр. Освен това в Змеевския препис фигурират и четивата „Болгарская земля“ и „Кратка история заради българския род“ – същите, за които пише и анонимният автор. Предизвиква недоумение твърдението, че „никъде в целия ръкопис не се намира бележка за мястото, дето е живял преписвачът, когато е снемал преписа“, както и съобщената 1832 година. Това може да се обясни единствено с някакво недоглеждане на името на селището и объркване на годината, може би печатна грешка (каквито се срещат в цитираното периодично издание), и това анонимно съобщение би трябвало да се приеме всъщност като публикация за известния препис на монах Харитон, извършен в Змеево през 1831 г. Между другото, грешка по отношение на датировката на същия ръкопис прави и старозагорският учител Георги П. Русески, според когото годината е 1836-а. Той описва по памет данните за намерения от него книжовен паметник в едно свое писмо до Васил Златарски от 1899 г., в което съобщава, че ръкописът е бил у него за кратко време (Архив Златарски: а. е. 917). За писмото вж. и по-нататък в инд. 5.

(от четири ръце) представлява едър и среден полуустав, на места по-дребен, често разреден, по 20 – 21 реда на страница. Изолирано се срещат отделни полукурсивни начертания. Поместени са и кустодии. Правописът на четиримата кописти е църковнославянски. Явно ръкописът е бил замислен като представителен, за което съдим по впечатляващо широките полета и повсеместната употреба на едри червенословни заглавия и главни букви и цифри.

Този препис е предшестван от другия Змеевски препис преработка на монах Харитон, който се съхранява в същото книгохранилище, сигн. НБКМ 1115 (Стоянов, Кодов 1964: 452). Завършен е на 10 януари през същата 1831 г. по време на престоя му в с. Змеево – според бележката в началото на ръкописа на л. 2б: *СѢДАЩИѢ МИ ВЪЕСѢ ЗМЕЮВѢ. ПРЕПИСАХЪ СІЮ ІСТОРИЮ, АЗЪ ХАРИТОНЪ МОНАХЪ ВЪЛѢТО ѿ РЖТВѢ ХРѢТОВА: АѦѦѦ. [1831] МЦѢ ІАННВАРІѢ І [10] ДЕНЬ.*

Вероятно монах Харитон се е трудил над този текст в свободните дни между коледните празници³ (*Прил. 1 – 2*). Според данните на късната приписка от 1892 г. в началото на ръкописа за труда са му заплатили двама души: Недялко Михайлов и Стоян Тачов Абаджия, сукнар. Впоследствие ръкописната книга остава у сина на Стоян Абаджия – Димитър, в чиято къща оцелява след опожаряването на Стара Загора от турците. В същата приписка подробно е проследено родословието на Димитър (Стоянов, Кодов 1964: 452). Данни за историята около намирането на Змеевския ръкопис и за неговото съдържание в контекста и на други преписи публикува най-напред Никола Начов⁴, а наскоро след него съобщава и Васил Златарски (Начов 1894: 513 – 523; Златарски 1899: 746, 749 – 750).

Около три месеца след първия препис, направен в Змеево, монах Харитон се намира в Чирпан, където обучава децата. С негово усър-

³ По повод на Змеевския ръкопис и времето, необходимо за неговото преписване, Г. Русески в писмото си до В. Златарски споменава, че е можел да го препише за десет дни, преди да го препродаде на Никола Начов: „аз сбърках, гдето в 10 дни не го преписах, но пустото нямаме какво не прави, че и сега съм в голяма бедност“ (Архив Златарски: а. е. 917, с. 4).

⁴ Н. Начов оповестява приписката на монах Харитон с датата на завършване на Змеевския препис – 10 януари 1831 г., но неясно защо изказва нелогично предположение, че в неговата основа стои Чирпанският ръкопис, който е създаден три месеца по-късно: „Той е препис на Герова рkp. [т. е. Чирпанския, бел. моя], с който в същата година е и преписван: посреща се с този напълно по оглавлението си, а така също и по текст в обнародваните от последния изводи“ (Начов 1894: 513).

дие и разноси там е осъществен друг препис на Паисиевата история, завършен през великденските празници на 18 април 1831 г. В края на ръкописа е оставена бележка, в която той е отбелязал, че като се изключат 14 листа в началото, в преписването са участвали трима писари. Както ще се докаже по-нататък, това са именно монах Харитон и още двама негови ученици. Ето бележката на монах Харитон, поместена на л. 77б:

Вѣ́стно вѣди ꙗ́кѡ тѣ́аиіемь ѿ ѿждевѣ́нїемъ Харі́тѡна монаха. Бысть в'лѣ́то ѿ сотворенїа мї́ра ꙗ́зтлѡ: [7339] в'лѣ́то же ѿ воплощенїа Хрѣ́това ꙗ́вѡла: [1831] Внегда̀ съдѣ́ащми в'Черпа́нъ гра́дѣ ѿ повчающми дете́й книжномъ чтѣ́нїю, Приписа́са сїа́ Істо́рїа тримѣ писарамѣ, кромѣ́ четыринадесяты́ ли́стѣ. ѿ́ Ада́ма ꙗ́с: крѣ́гѡве: Крѣ́ авны ѣ, ѡ́сновѡ́ ꙗ́и, зако́на ꙗ́ска Апри́лія ꙗ́и, Паска же Хрѣ́това апри́ліа ꙗ́и. Петрова ѣ ни́дѣ́ли. Пасха́лна же литеръ з: (Стоянов, Кодов 1964: 451; Ангелов 1966: 59).

Четиринадесетте листа в началото принадлежат на четвърти преписвач, от когото монах Харитон се разграничава и не го включва към писарите в бележката си. Б. Ангелов обаче към тях причислява тримата кописти, без монах Харитон, твърдейки, че началните листове са от ръката на самия рилски монах [Ангелов 1966: 57]. Ученият не е обърнал внимание на изричното му указание, че става дума за трима преписвачи, освен на четиринадесетте листа, като сред посочените трима писари монах Харитон е имал предвид и себе си: Приписа́са сїа́ Істо́рїа тримѣ писарамѣ, кромѣ́ четыринадесяты́ ли́стѣ.

Началните 14 листа са изписани със среден упражнен полуустав (л. 1а – 15б), който не се схожда с почерка на рилския книжовник от Първия му Змеевски препис и от бележката в Чирпанския ръкопис. Единствено някои буквени начертания са на същия принцип, наблюдаван в изписванията на монах Харитон, на когото по всяка вероятност анонимният книжовник е подражавал, когато е преписвал от екземпляра му: например е, и, ѡ, надредно курсивно т, ѡ и др.

Почерците на двамата кописти, работили редом с монах Харитон (л. 16а – 77а), принадлежат на двама добре подготвени ученици, което личи от тяхното старание и калиграфия. Писмото им (едър и среден правилен полуустав) се редува до края на ръкописа с това на монах Харитон (среден и по-дребен, често разреден, полуустав). На

места откъсите от преписвания текст заемат само отделни части от страниците, а често и по няколко реда.

Наблюдението над двата текста на Паисиевата история показва недвусмислено, че Чирпанският препис е изготвен по първия Харитонов екземпляр от с. Змеево, което отбелязват и повечето изследователи. Големината на откъсите на тримата преписвачи в основната част (всъщност двамата ученици и монах Харитон) е произволна. Мястото, където прекъсва съответният копист, представлява най-често край на изречение, поради което се случва двама души да участват в преписването дори на един и същи ред. По всяка вероятност монах Харитон сам е определял реда на изписването, предоставяйки на начинаещите книжовници изключителния шанс да участват в процеса на създаване на този отговорен труд.

Монах Харитон в първия си препис преработка от Змеево не навсякъде се проявява като добър калиграф, постоянно се редуват по-старателно или по-небрежно изписани страници. В Чирпанския препис обаче, редом до своите прилежни ученици, той е показал по-голямо усърдие, като полукурсивните изписвания, наблюдавани в Змеевския препис, тук са много по-редки (*вж. Прил. 3*). Изключение представлява част от бележката му накрая.

За да отграничим почерка и съответно частите на монах Харитон, потърсихме най-типичните буквени начертания от Змеевския текст, които могат да се открият и в Чирпанския препис. На първо място това са характерните изписвания на следните букви: д, със специфични крачета, както и втори, по-рядък скорописен вариант на д, с камшичеста опашка, подвита наляво (вж. напр. НБКМ 1115, л. 3б; НБКМ 1114, л. 28б), ч с високо разположена плитка чашка, обикновено излизаща над горния графичен ред, особено надредно краесловно т, изписано курсивно, също така недопиращите се до хастите петлици при з, ь и ъ. Много характерен е и единият от трите варианта на графемата з („ук“), при който кръглата петлица се прекъсва отляво, до мястото на пресичането на хастите (останалите варианти на з представляват още две различни изписвания на петлицата – кръгла непрекъсната и триъгълна). Надредната запетая при буквата й е изтеглена силно вдясно.

Прави впечатление, че няколко графеми, типични за монах Харитон, са се наложили като подражания в писмото на всички останали писачи, включително и при кописта на началните четиринадесет листа. Това са: є, чията долна част се спуска под долния графичен ред (по този начин изписана, буквата се среща и в средисловие), и се предава полукурсивно, при кобилицата на ъ липсва десният сериф.

Други особености в графията на монах Харитон могат да се срещнат, но поотделно в писмото на един или друг от писачите, които явно са му подражавали. Например буквата љ, изписвана с прекъсване на петлиците (виждаме я при писача на 14-те листа и по-рядко при първия ученик), вариантът на к, наподобяващ две успоредни части (при първия ученик, където се забелязва и втора разновидност), ж с изнесена вдясно долу коса черта (рядко, но се среща при двамата ученика), ѿ с пречупен край на дясното краче (при писача на 14-те листа), споменатото надредно скорописно т в краесловие и в предлога ѿ (при писача на 14-те листа, по-рядко при двамата ученици) и др.

За по-голямо удобство при разграничаването на почерците ще отделим най-напред частта на монах Харитон, която откриваме на следните листове: 18б; 19а (горните 11 реда до 'Армѣніа); 20б – 21а; 22б (последните 5 реда); 23а – 24а; 24б (горните 10 реда); 25б; 26б – 27а; 28б; 30а (първите 12 реда до Самойлѡ вкл.); 31б – 32а; 34а – 35а; 35б (до 7-и ред, до цѣрѣцы Маріи вкл.); 36б – 37а; 37б (горните 11 реда); 38а (долните 7 реда); 39а (горните 10 реда); 39б – 40б; 42аб; 45а; 46а – 47а; 48аб; 49б; 50а (горните 13 реда); 51а (горните 4 реда, до Рѣскіа вкл., и от 14-и ред от Дѣнна до края на страницата); 51б – 52б; 53б; 54а (горните 4 реда), 54б (редове 5 – 16, започва от ѡ пойдѣ); 55а (от 11-и ред, започва от ѡвѣче); 55б; 56а (горните 6 реда); 56б (горните 8 реда); 57а (горните 3 реда); 58а (почти цялата страница до 18-и ред, до вѣщѣй вкл.); 59б; 60а (горните 2 реда); 61б – 62а; 62б (до 12-и ред, до бѡлгары вкл.); 72б (долните 2 реда); 73а (долните 4 реда); 73б – 77б.

Делът на монах Харитон съставлява по брой на редовете малко повече от една трета от ръкописа. Останалата част, извън четиринаде-

сетте листа в началото, се разделя приблизително поравно между двамата ученици.

Споменатите по-горе характеристики на почерците разкриват обща школовка и именно това е причината те да бъдат смесвани при опита да бъдат разпознати от непривикнало око. Палеографският анализ дава възможност ясно да се открият техните разграничаващи се елементи. Най-общото впечатление от почерците на двамата ученици, което позволява още на пръв поглед те да бъдат по-лесно отделени един от друг, е следното: *при първия ученик, с който започва текстът на л. 16а, веднага след началните 14 листа буквите са изписани със силно подчертаване на тънките и дебелите им елементи, като ударенията са доста дълги и тънко изписани; при втория ученик също има разлика между тънките и дебелите графични елементи, но тя не е така силно изразена и ударенията са много по-къси (Прил. 4 – 8)*. Това може да помогне, след като се привикне и с особеностите на писмото на монах Харитон, което често се променя при старанията му да импонира на калиграфията на своите ученици. Трябва да се има предвид и това, че разграничаването значително се улеснява, когато се извършва според оригинала на ръкописа.

Беше обърнато внимание на това, че преписваните от редуващите се кописти текстови отрязъци са различни по обем, понякога по няколко реда (Прил. 6 – 8). Така например има и случаи, когато монах Харитон изписва само по 4 реда (л. 51а, 54а), по 3 реда (л. 57а), по 2 реда (л. 60а, 72б) и пр. Същото се отнася и до работата на двамата ученици.

На редица места текстът на даден преписвач изведнъж прекъсва по средата на реда или дори на първата дума, след което още на същия ред продължава следващият копист. Логичното обяснение за наличието на два различни почерка в един и същи ред би трябвало да е в точното следване от страна на копистите на отделни текстови откъслечи на протографа, определяни от монах Харитон. В такъв случай преписваният текст би зависил от почерковите им особености, при което може да се получи навлизане и в следващия ред. Като сравним двата преписа обаче, установяваме, че причината не е в това. Допустимо е изписването на Паисиевата история в Чирпан да е ставало по време на учебния процес на монах Харитон, който не е имал възможност непрекъснато и пряко да следи бързината на преписване и къде точно се намира със своя текст т. нар. от него „писар“. Вероятно монах Харитон е нареждал произволно и от разстояние кога да започне

следващият копист, независимо от това, докъде е стигнал предишният, като от време на време сам е вземал участие в процеса.

За разлика от редица други преписвачи на „История славянобългарска“ биографични сведения за монах Харитон не липсват. От писмото на старозагорския учител Георги П. Русески от 12 май 1899 г. до Васил Златарски узнаваме⁵, че рилският книжовник е роден в с. Меселимито (дн. Православ, Чирпанско) със светско име Христо, че е учил в Русия, където братята му се заселили през 1828 – 1829 г. (Архив Златарски: а. е. 917). Като таксиодиот на Рилския манастир той учителствал в с. Змеево, Старозагорско, и в Чирпан, където е оставил много по-трайни следи. Според кратките сведения у Евтим Спространов духовникът хаджи Харитон е имал роля в създаването на чирпанския метох: „дх. х. Харитон който е правил на Чирпан метово“ (Спространов 1901: 194). Рилският монах е записан на първо място сред спомоществователите от Чирпан в отпечатаната през 1837 г. „Христоития или благонравие“ на Райно Попович: Преподѣвнѣишій Отецъ Г. х. Харитонъ Рылецъ. Оказва се, че е станал хаджия двадесетина години преди това. По време на своето поклонническо пътуване

⁵ В писмото си до Васил Златарски Георги Русески споменава, че поради възрастта си през 1885 г. не е заминал войник в Сръбско-българската война. Останал е в Стара Загора, където по причина на войната училището било затворено за 8 месеца. Независимо от тези събития през м. януари му предложили да издаде препис на Паисиевата история с условие да заплати един златен наполеон на притежателя му Иван Кряката от махала Акарджа. Без да види ръкописа, Г. Русески отначало отказал, тъй като от 5 месеца не бил получавал заплатата. После го закупил, но го препродал на известния български историк от Стара Загора Никола Начов. От писмото му се разбира, че преписът е бил направен през 1836 г. от йеромонах Харитон в село Змеево и че в приписката на книжовника се съдържали подробни данни и за месеца и деня на изписването. Освен това в ръкописа липсвали 7 листа от статията за св. св. Кирил и Методий. Откъснатите листовете в оригинала обаче са всъщност осем, заедно с четирите, частично запазени, по които, както вече се спомена по-горе, инд. 2, личат отделни думи, свързани с главата за Светите братя. Днес могат да се видят следите и от тези листовете, които изцяло липсват (л. 73, 74, 75, 76). За нас не е ясно откъде идва сгрешената година на Змеевския Харитонов препис. Писмото възпроизвежда случая отпреди 13 години, ръкописът вече не е бил у Г. Русески и по тази причина е допустимо да се появят неточности в предаването на годината в цитираните по памет данни от страна на възрастния учител. Между другото, началната буква на името на селището е изписана със **S** и е възможно да е оказала влияние известна асоциация с числовата ѝ стойност за 6, откъдето и годината да е припомнена погрешно като 1836-а. Ясно е, че и в този случай става дума за Змеевския Харитонов препис от 1831 г.

до Ерусалим през месец март 1818 г. той отсяда в Синайския манастир, дарявайки Тълковно евангелие, изписано през 1770 г. от известния книжовник Никифор Рилски: *Ази Харитонъ мѣнѣхъ рилски положиъ сие книга в Синаиски мнѣстиръ кзгѣтъ седѣхъми цасъ Митодіе ꙗѡїи [1818] мартъ* (Розов 1914: 23). Според споменатото писмо на Георги Русески монах Харитон е завършил живота си през 1877 г. в Калоферския манастир, където се е преселил, но и той, и книгите му се оказали жертва на драматичните български събития, предшестващи Руско-Турската освободителна война.

Вторият Харитонов Чирпански препис от 1831 г. става основа за нови преписи на Паисиевата история и още през 60-те г. на XIX в. влиза в научно обращение чрез изследванията на Владимир И. Ламански. Известният руски историк свидетелства, че сам преписал Чирпанския препис в Цариград през 1864 г. (Ламански 1869: 107). Тогава ръкописът бил собственост на Найдено Геров, който също от него е направил своя препис около 1860 г. (Стоянов 1962: 592). Благодарение на публикацията на Ламански Вторият Харитонов препис става впоследствие извор за научните интереси и по-късните проучвания на Марин Дринов, Васил Златарски и други български учени (Дринов 1870: 15 – 26; Златарски 1899: 746, 749 – 750).

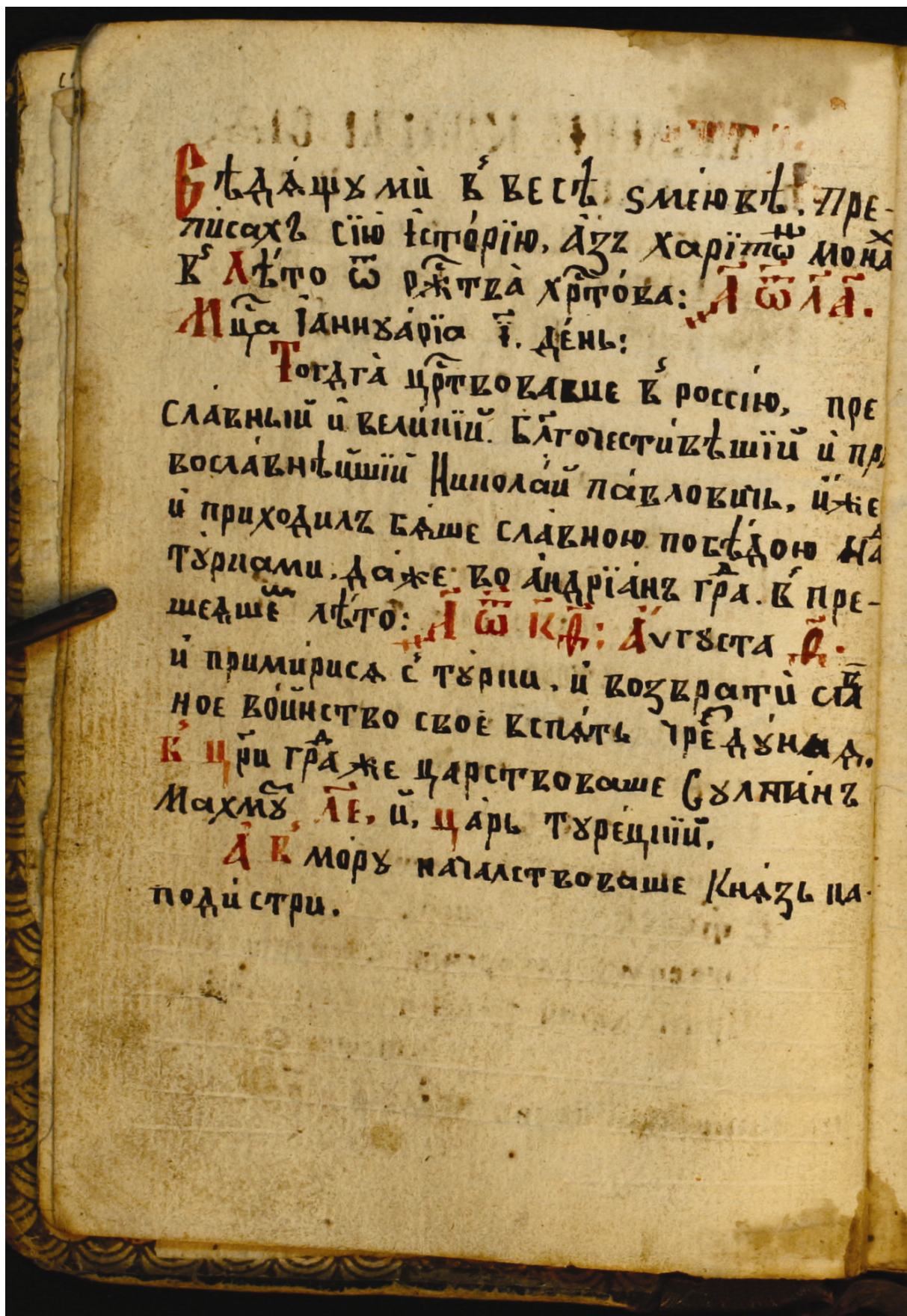
Способен и усърден книжовник, рилският таксидиот монах Харитон подготвя не само ученици, но и бъдещи учители, свещеници и монаси⁶. С привличането на толкова различни ръце в изписването на Чирпанския препис, включително и с личния си пример, монах Харитон не само ускорява преписването на Паисиевия труд⁷. Той активизира учениците си, предоставяйки им уникалната възможност да се изявят като начинаещи книжовници и да участват във вълнуващия и отговорен процес на създаване на този забележителен труд, превръщайки го в истински нагледен урок по книгописане и родолюбие.

⁶ В „Материали по историята на Рилския манастир“ например четем следното лаконично съобщение на Е. Спространов: „Арсения диакон после на Аланскио манастир игумен ученик х: Харитонов...“ (Спространов 1901: 194).

⁷ Вероятно по някаква причина се е бързало с преписването. Чирпанският ръкопис след л. 68 остава без фолиация. Забелязва се, че на отделни места работата на копистите предварително се е разпределяла и е вървяла и паралелно – има неизписани докрай листове, целият л. 33б например е останал празен след текста на втория ученик от предходния л. 33а, а почерка на монах Харитон откриваме едва на л. 34аб, 35а и 35б до ред 10, до цр̑ицы Маріи включително.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелов 1966:** Ангелов, Б. Ст. *Рилска преправка на История славяноболгарская*. София, БАН, 1966.
- Ангелов 1963:** Ангелов, Б. Ст. *Съвременници на Паисий. Ч. 1*. София, „Наука и изкуство“, 1963.
- Архив Златарски:** Централен архив на БАН, фонд 9, В. Н. Златарски, а. е. 917.
- Дринов 1871:** Дринов, М. Отец Паисий, неговото време, неговата история и учениците му. // *Периодическо списание*, I, 1871, № 4, 3 – 26.
- Златарски 1899:** Златарски, В. Н. Към въпроса за тъй наречените преправки на Паисиевата история. (По повод на един новооткрит препис от тия преправки). // *Периодическо списание*, XI, 1899, № 5, 723 – 757.
- Ламански 1869:** Ламанский, В. И. Болгарская словесность XVIII века. // *ЖМНПр*, 1869, СXLV, септември, 107 – 123.
- Начов 1894:** Начов, Н. А. Забележка за Паисиевата история. // *Периодическо списание*, IX, 1894, № 46, 513 – 523.
- Розов 1914:** Розов, В. Болгарския рукописи Иерусалима и Синая. // *Минало*, III, 1914, № 9, 17 – 37.
- Спространов 1901:** Спространов, Е. Материали по историята на Рилския манастир. // *СбНУНК*, XVIII, 1901, 171 – 206.
- Стоянов, Кодов 1964:** Стоянов, М., Хр. Кодов. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 4*. София, „Наука и изкуство“, 1964, 450 – 452.
- Стоянов 1962:** Стоянов, М. Преписи на Паисиевата „История славянобългарска“. // *Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762 – 1962)*. Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от „История славянобългарска“. София, БАН, 1962, 557 – 597.
- Църковен вестник 1912:** Преписи на Паисиевата история. // *Църковен вестник*, XIII, № 19, 12.V.1912, 239 – 240.

Бѣдаѣхъ ми въ вѣсѣхъ сміюхъ. Пре-
писахъ сию історію, азъ харитонъ монахъ
въ лѣто ѿ рѣчца Христова: **А ѿ лѣ.**
Мѣца Іаннуаріа 7. дѣнь:
Тогда црѣвоваше въ россію, пре-
славный и великий. Благочестивѣшій и пра-
вославнѣшій Николасъ павловичъ, иже
и приходилъ баше славною поѣздомъ на
тѣрками. Аже во андріанъ гра. въ пре-
шедше лѣто: **А ѿ кѣ.** Августъ **А.**
и примириса съ тѣрками, и возврати сѣ-
ное войнство свое вспять тредѣнаѣ.
Въ црѣ гра же царствоваше Салтанъ
Махмѣ, **А**ѣ, и, царь тѣрціи,
А въ морѣ напалствоваше князь на-
подистри.

Прил. 1. Змеевски препис, л. 26, бележката на монах Харитон

24

ЧѢЛЪ ЮНѢШЕМЪ СВОЕМЪ СЫНЪ, ИМЕНЕ ^{свѣтѣ} ПѢ-
 МОУ СЕУ, СЪ ПАПОЗОЮ ЗАПОВѢДИЮ НАИ-
 ЗАЛЪ ЕГО ДА БѢ РАЗУМНО СТРОИМЪ КРА-
 СПВО И ПЕРДО СОДѢРЖАНИ ВЪРЪ ХРІТІ-
 АНСИЮ: ПАЖЕ ПАИИ ПРИА МОНАШЕСНОЕ
 СДѢЛАНІЕ. СПОНТАВЪ СПОЕ СВОЕ ЖИТИЕ,
 ИМА ЕМЪ БЫЛО ФЕОФИЛЪ МОНАХЪ:
 СЪМЪ ЖЕ ЕГО ЮНѢШІИ ЗАМАЛО ВРЕМА
 ХОДИЛЪ ПО ЗАПОВѢДИ ОЦА СВОЕГО, ПО-
 СЛѢ БЫЛЪ РАЗВРАЩЕНЪ И ВЪРЪ, И ПѢ-
 ЖОНЪ БОЛГАРЪМЪ. ТОГѠ РАДИ ИЗГНАЛЪ
 ЕГѠ СЪ КРАЛѢТВА.

II. ПОСТАВИИ СЕОБЪ КРАЛѢ АѢБНАѢ.
 ВЕЛИКАГО НА БОЛГАРСКОЕ ЦРѢМНО:
 ВЪЛѢМО СѢНЪ: ИИ: ИЛИ УПЪ:

III. ВЕУ ІΩАНЪ АСѢНЪ ПЕРВОЦѢКІАННИИ ЦРЬ
 БОЛГАРСКИИ, БЫЛЪ СЪ ОХРИДА ГРАДА, ПЛЕ-
 МЕННИКЪ КРАЛѢ БАГОДСИЛНОМЪ: ОУ ГРЕ-
 КОВЪ БЫЛЪ ЦАРЬ ЛЕВЪ ИСАВРЕНСКИИ, И-
 МѢЛЪ ВЕЛИКА БРАДЪ СЪ СПАФИЛА ЦАРѢ А-
 РАПСКОГО: НО НЕМОЖЕЛЪ НИКАКО ДА ГО
 ПОБѢДИ: ТОГѠ РАДИ ПРИЗВАЛЪ АСѢНА
 КРАЛѢ,

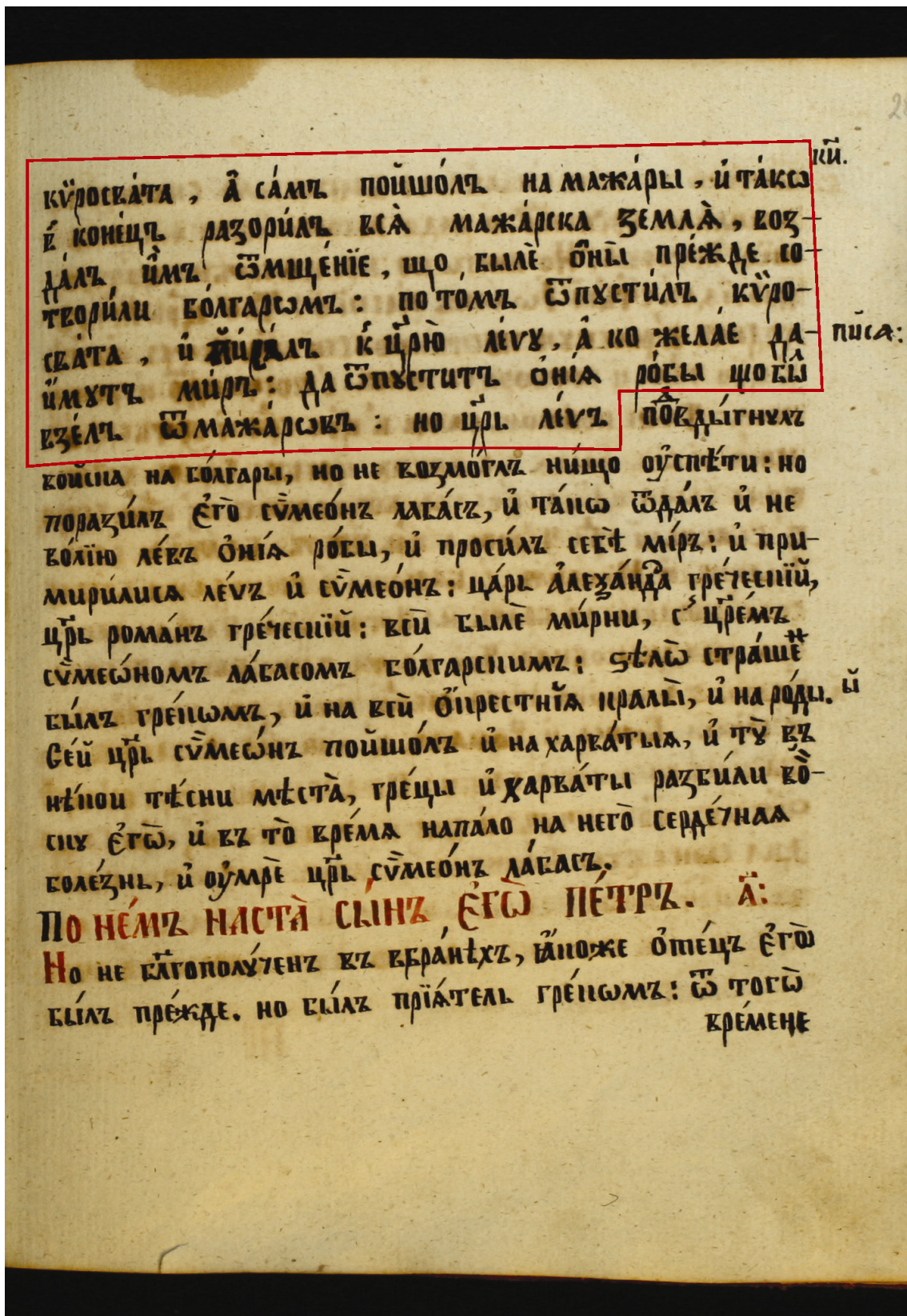
Прил. 2. Змеевски препис, л. 24а, монах Харитон

БѢИ ФЕЛЕРУИЗ БЫИЗ ВЪ ЛѢТО ГДНѢ: **Ѡ ПГ:** НО НЕ-
ВѢРЕНЪ БЫИЗ: ТОГѠ РАДИ ИЗГНАЛИ ЕГѠ БОЛГАРИ: НО
СѠНЪ ПОБѢДЪ ОУ ЦРЬ ГРА: И ПРИАЛЪ ЕГѠ ЦРЬ ЛЕВЪ СѠНЪ
КОПРОНИМОЕЪ РАДОСТНО, И ПРЕСТАВЪ ФЕЛЕРУИЗ, И ОУ-
ЖЕНИЛЪ ЕГѠ ЦРЬ ЛЕВЪ ЗА ІРИНЪ СЕСТРЪ СКОЮ, И ПОСТА-
ВИЛЪ ЕГѠ НА ВЕЛИКІИ СѠНЪ, ПЕРВЫИ ВО ЦРЬИИ ДЗОРІИ.
БОЛГАРИ ПОСТАВИЛИ НА ЦРЬКО КАРДАМА: ВЪ ЛѢТО
ГДНЕ: ѠГ:
ТОУ КАРДАМЪ БЫИЗ БѢГОПОЛХУИЗЪ, И КРѢПОИЗЪ
НА БОИ, ШЕСТЫИ КОСТАНТИИ: МНОГО И РАЗЛИЧНА БОИ-
СНА, И БРАНИ ИМѢЛИ СЪ КАРДАМОМЪ, НО КАРДАМЪ ЦРЬ
БОЛГАРСКИИ БЫИЗ НЕПОБѢДИМЪ ВО БРАНИХЪ:
МНОГО ПАТРИКИ ПОБИЛЪ, И ГЕНІРАЛИ, И БОИИИ
НА ЦРЬ ЛЕВЪ СЫНА КОСТАНДИЕКА: ОУМЕРШЪ ЖЕ КАР-
ДАМЪ ЦРЬ БОЛГАРСКОМЪ.
ПО НЕГО НАСТАВЪ ЦРЬ КРЪНЪ ИЗРАДЕНЪ ВЕЛИ-
КОДЪШЕНЪ НА КОИСТВѢ. ВЪ ЛѢТО: Ѡ:
БЕИ КРЪНЪ БЫИЗ НЕ ВѢРНЫИ, НО ВЕСМА СМИРИ
ГРЕЦѠВЪ, И РАЗШИРИЛЪ ДЕРЖАВЪ ЗЕМЛИ БОЛГАРСКИИ,
ЩО БЫЛѢ ЦРЬ БОЛГАРСКИИ ПРЕЖДЕ ЕГѠ, ПОБѢДИЛИ СЪ
ГРЕЦѠВЪ: А ТОУ КРЪНЪ СОЗДАВЪ СЛАВАНЪ ПАНОИСИИ-
А

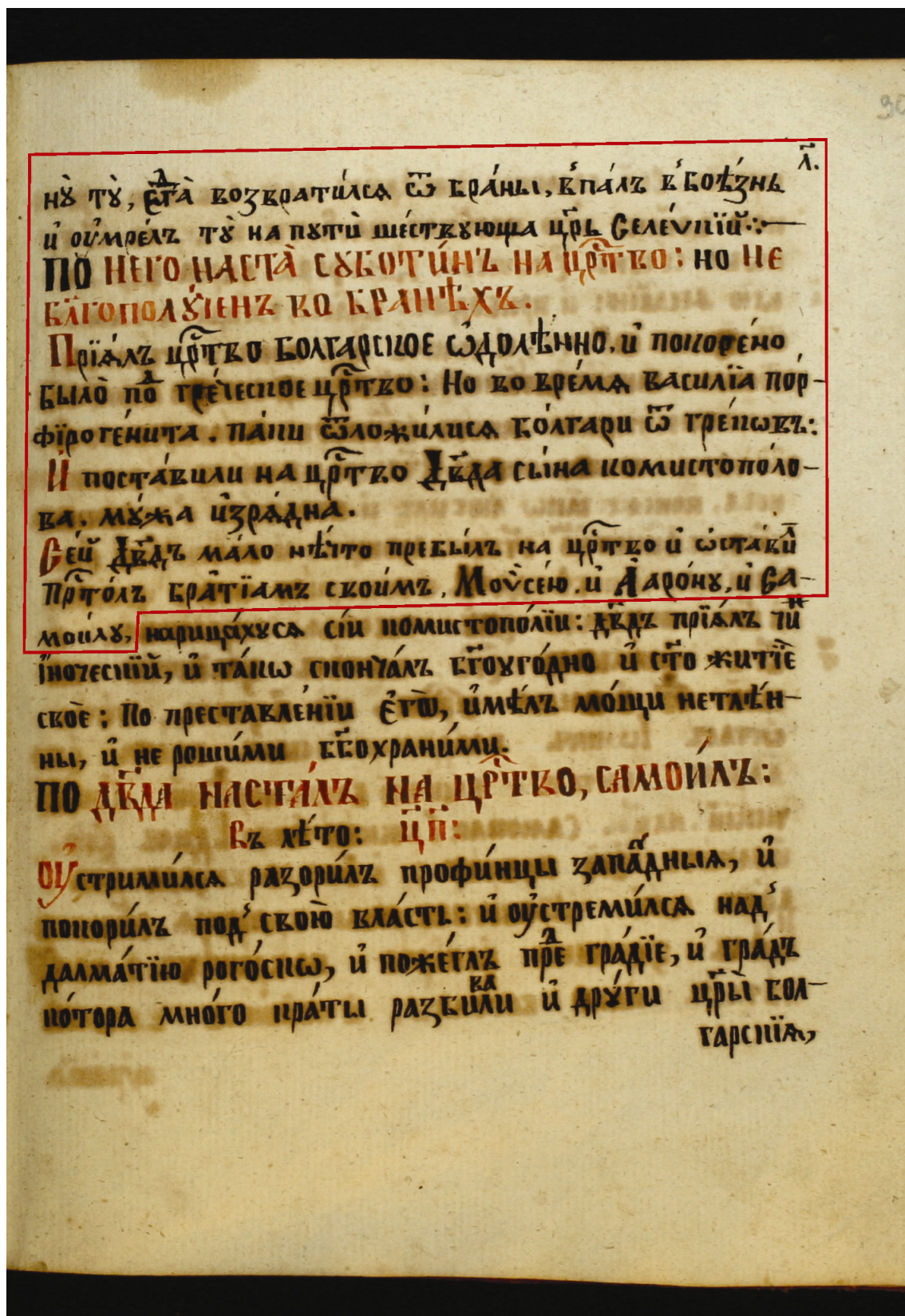
Прил. 3. Чирпански препис, л. 24а, монах Харитон

БОЛГАРИЮ : ПАПА ѿ ПИСАМЪ ЕМУ, **РѢ**: ВОПРѢСЫ
 ѿ КЪТЪ, А ЗА ПАТРИАРХА РЕКАЪ, ЗАЩО НѢ ПРѢ-
 ИШЛО ЕЩЕ ВРЕМА.
ПО ПРЕСТАВЛЕНІИ ЦРѢ МИХАИЛА: Т: Г:
 ПО НЕМЪ НАСТА НА ЦРѢВО СІИЪ. ЕГѢ СЪМЕОНЪ,
 ЕТО ВРЕМА И МѢЛУ КРАМОЛА ТЕРГОВЕЦІ ГРЕЧЕС-
 КІА, И БОЛГАРСКІА: ѿ НѢКОУ КЪПЛЕ: ЗА ТѢХЪ
 ТЕРГОВЦАХЪ БИШЕ КРАМОЛА МЕЖДУ ЦРѢМИ ТОГО
 ПОРЕЛИГНАХЪ СЪМЕОНЪ ЛАСЕЪ ВОИСКѢ НА ГРЕЦІ,
 И ЛАСЕУ ГРЕЧЕСКАА, ВОИСКѢ И ГЕНЕРАЛИ ИХЪ,
 СЪБЕЛИКИМЪ ОУМЕРЩЕЛЕНІЕМЪ: ЗА ТО ПРѢАЪ ВЕ-
 ЛИКА ПЕЧАЛЪ, ЦРѢ ЛЕВЪ ПРЕМЪДРИИ, И ПРАТУЪ
 МАЖАРСКОМУ КРАЛЮ, ДА БЫ ПРИШЕЛЪ Е БОЛ-
 ГАРИЮ И ОУТЪКНУЛЪ ПАКОСТЬ СЪМЕОНУ: ТАКѢ
 НАПАЛЪ КРАЛЪ МАЖАРСКІИ НА ПРАСНО ИРАЗО-
 РИЛЪ МНОГО МѢСТА, И ПЛЕНИЛЪ НА РОДЪ БЕЗ-
 ТИСЛА: ЦРѢ ЖЕ ГРЕЧЕСКІИ И СЪХПІЛЪ ОНИА РО-
 БІ БОЛГАРСКИ ѿ КРАЛА МАЖАРСКАГО, НА-
 ПАКОСТЬ БОЛГАРСКОМЪ: ПАКѢ ПОСЛАЛЪ ЛЕВЪ ПРЕ-
 МЪДРИИ, КЪ СЪМЕОНУ ЛАСЕУ, НѢКОЕГО КЪРОСЛА-
 ТА ДА ОУТВЕРДИ МИРЪ, НО СЪМЕОНЪ ОУДЕРЖАЛЪ
 КЪРОСЛАТА,

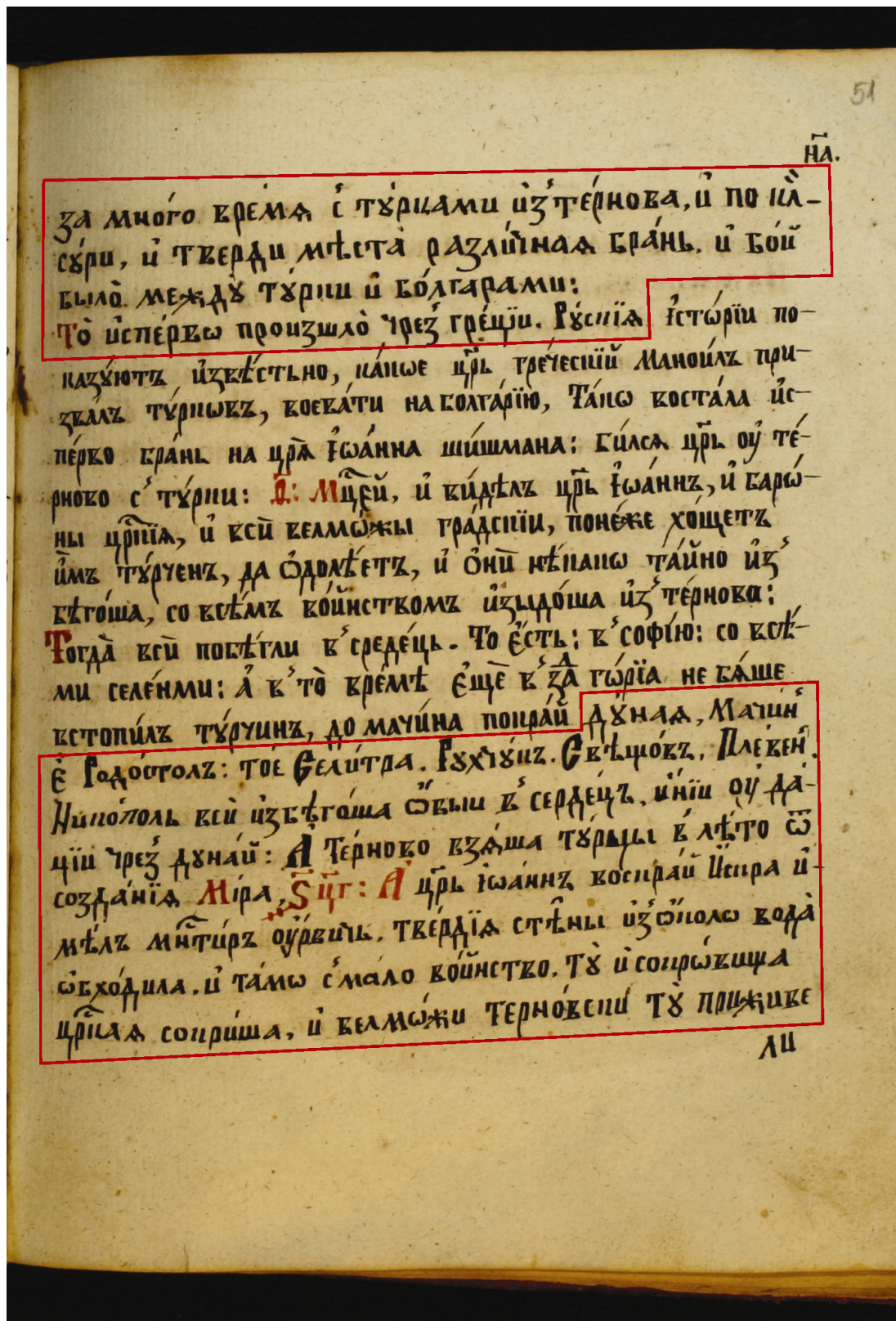
Прил. 4. Чирпански препис, л. 27б, втори ученик

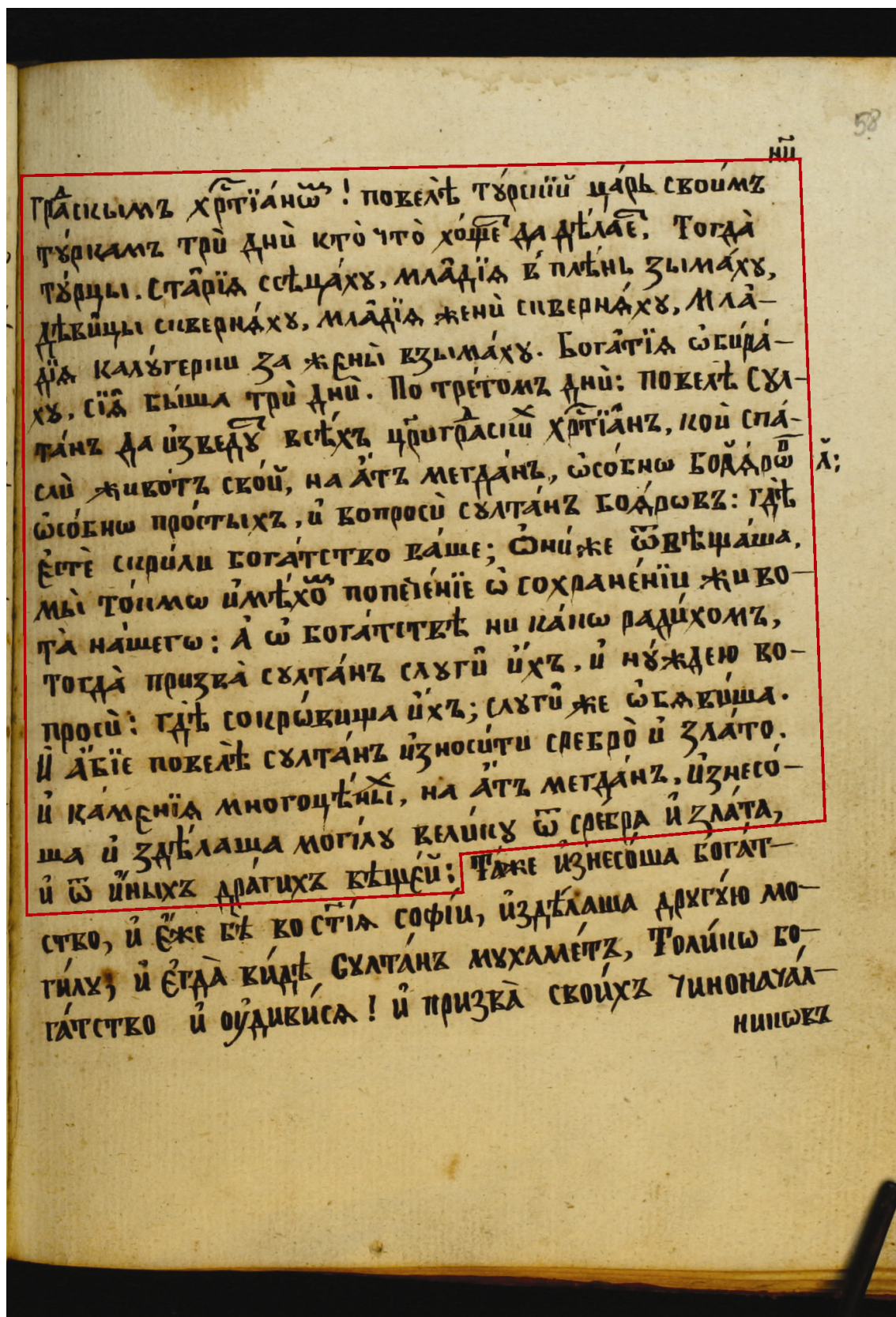
Прил. 5. Чирпански препис, л. 28а (втори ученик, ред 1-7, до лѣнѣ;
 прѣви ученик, от пѣвдыгнѣлѣ додолу)

Прил. 6. Чирпански препис, л. 30а (монах Харитон, ред 1-12 до Самоилъ); първи ученик, ред 12, от нарицахъ сѣ додолу)

Прил. 7. Чирпански препис, л.51а (монах Харитон, ред 1-4, до Ръскіа;
 първи ученик, ред 4, от исторіи до покрай на ред 14; монах Харитон, ред
 14, от Дънаа, додолу)

Прил. 8. Чирпански препис, л. 58а (монах Харитон, ред 1-18, до вѣщій: вкл.; първи ученик, ред 18, от Тѣже додолу)